

[1–2020]

history – theory – criticism

dějiny–teorie–kritika

[1–2020]

Fakulta
humanitních
studií UK

Faculty
of Humanities,
Charles University

Obsah | Contents

1. Studie a eseje | Studies and Essays

Editorial 7

MARIE-ELIZABETH DUCREUX – Early Modern Mobilities and People on the Move: An Epistemological Challenge
Raně novověké mobility a lidé v pohybu: epistemologická výzva 9

VLADIMÍR URBÁNEK – Transfer vědění, nebo rétorika exilu? Pobělohorští exulanti a jejich sebe prezentace v písemnostech Hartlibova okruhu
Transfer of Knowledge or Rhetoric of Exile? Bohemian Exiles and their Self-Representation in the Hartlib Papers 36

RADMILA PRCHAL PAVLÍČKOVÁ – Textové praxe Jana Jiřího Haranta z Polžic a Bezdruzic mezi rodinnou pamětí, kulturním překladem a exulantskou každodenností
The Textual Practices of Jan Jiří Harant of Polžice and Bezdruzice Between Family Memory, Cultural Translation and Exile Everydayness 54

2. Diskuse a rozeprý | Discussions and Disputes

Editorial 99

SAMUEL TRIZULJAK – Klérofašismus, alebo prezentizmus?
Clerical Fascism or Presentism? 101

MILOSLAV SZABÓ – Kritická diskusia, alebo apológia?
A Critical Discussion or Apology? 112

3. Recenze a reflexe | Reviews and Reflections

LIESBETH CORENS – Confessional Mobility and English Catholics in Counter-Reformation Europe (Veronika Čápská) 139

MAREN LORENZ – Menschenzucht. Frühe Ideen und Strategien 1500–1870 (Michal Šimůnek) 142

JAKUB RÁKOSNÍK, MATĚJ SPURNÝ, JIŘÍ ŠTAIF – Milníky moderních českých dějin. Krize konsenzu a legitimity v letech 1848–1989 (Pavel Kladiwa)	145
SARAH LEMMEN – Tschechen auf Reisen: Repräsentationen der außer-europäischen Welt und nationale Identität in Ostmitteleuropa 1890–1938 (Filip Herza)	150
JAROMÍR MRŇKA – Limity lidskosti: Politika a sociální praxe kolektivního násilí v českých zemích 1944–1946 (Jakub Novotný)	153
KATEŘINA LIŠKOVÁ – Sexual Liberation, Socialist Style. Communist Czechoslovakia and the Science of Desire, 1945–1989 (Jan Seidl)	157
EVA HAHNOVÁ – Češi o Čechách. Dnešní spory o dějiny (Veronika Středová)	166
Editorial Note	175
Upozornění redakce	177

MAREN LORENZ, *Menschenzucht. Frühe Ideen und Strategien 1500–1870*,

Göttingen 2018, Wallstein Verlag, 416 s.,
ISBN 978-3-8353-3349-9

Obsáhlá práce, jejíž autorka je profesorkou dějin raného novověku a genderových dějin na Ruhr-Universität v Bochumi, je věnovaná „normativním procesům, které zde ale nejsou chápány jako oborové nebo právní stanovování norem kontrolními instancemi, nýbrž jako posun hranic diskurzu“. Její hlavní cíl představuje zacelení mezery, kdy neexistuje „přehled o širokém spektru předmoderních úvah o lidské optimalizaci, které sahají od literárních utopií přes ekonomické simulované plány až po proto-eugenické lékařské fantazie“ (s. 9). Analýza se přitom nemá omezovat jen na vztah etiky a vědy, ale zohledněn má být – kromě dalšího – také „více či méně implicitní význam dílčích hospodářských a specifických mocenských zájmů“ (s. 9). Výchozí tezi představuje konstatování, že rozmnožování se od antiky po dnešek nachází ve středu všech optimalizačních diskurzů. Cíleně navazuje na M. Foucaulta a jeho koncept tzv. biomoci, resp. na kritiku J. Habermase.

Ačkoli časově je práce bez bližšího vysvětlení vymezena léty 1500–1870, tematizování nejmodernějších metod lékařské, resp. molekulární genetiky, například zásahů u CRISPR/Cas9, dává tušit, že ambicí práce je v konečném výsledku zdůraznění kontinuity období „proto-eugenického“, použijeme-li výrazu autorky, eugenického a pravděpodobně i současného, přičemž ale není zcela zřejmé, zda i ono je eugenické, „post-eugenické“ či „neo-eugenické“. Přitom autorka nepominá aktualizačně připomenout sterilizační praktiky ve vybraných zemích, například v Číně, Indii, ale údajně i na Slovensku, či rasovou nerovnost v USA. Společným znakem má být dlouhodobá tradice „optimalizace shora“, tzn. řízená státními autoritami, nějakým způsobem, zpravidla intelektuálními elitami své doby, projektovaná a v důsledku toho i normativně prosazovaná. V souvislosti s reflexí státních optimalizačních konceptů nezůstávají zapomenuty ani představy o možnosti optimalizace v případě vůdčích představitelů vysoce technizovaných koncernů a korporací ze Silicon Valley apod.

Obdobně nespecifická jako v případě časového vymezení zůstává práce i pokud jde o použité metody a zdroje. Až při čtení jednotlivých kapitol se stane zřejmým, že autorka vychází z velkého počtu bezesporu reprezentativně vybraných programatických spisů různých žánrů stejně jako prací souvisejících s celou řadou vědních disciplín. Jednotlivé kapitoly, kterých je kromě úvodu a závěru

šest (1. Obraz člověka a populační politika v raném novověku, s. 33–67; 2. Tělo státu a tělo lidu – stará říše a *Sattelzeit*, s. 67–149; 3. Medicinalizace společnosti – *La grande nation malade*, s. 149–192; 4. Provokativní pragmatismus ve Velké Británii, s. 192–229; 5. Noví lidé pro Nový svět (USA), s. 229–283; 6. Povinnost ukládat povinnosti sobě samému. Optimalizace rozmnožování ve sňatkových a sexuálních rádcích, s. 283–317), přinášejí ve své podstatě katalogový přehled osobností, prací, terminologických popisů a vybraných kontextualizací. Vzhledem k šíři záběru tomu ostatně ani nemůže být jinak. Platí, že jako přehledová práce, poskytující čtenáři orientaci pro vybrané problémy ve vybraných obdobích, bezesporu plní text svůj účel. Pro pochopení detailnějších vazeb a souvislostí je ale třeba sáhnout i po další literatuře. To je obzvláště zřejmé u těch částí, které se týkají dějin medicíny jako celku či vybraných oborů, resp. jejich vzájemných dobových interakcí.

Jistou potíž způsobuje často synonymní používání pojmů, které jsou pro práci ústřední. Jedná se zejména o „pěstování“ (*Züchtung*), „zušlechtění“ (*Veredlung*), „zlepšení“ (*Verbesserung*) či „optimalizaci“ (*Optimalisierung*), popřípadě také o „nivelizaci“ (*Nivelierung*). Zde by jistě nebylo na škodu přesnější vymezení, výklad etymologie, definování obsahu atd. Ostatně samotný název (*Menschenzucht*) je neologismus z počátku 20. století.

Obdobně by bylo třeba objasnit onu a priori předpokládanou souvislost mezi obdobím „proto-eugenickým“ a „eugenickým“. U čtenáře, jehož zájem se nesoustřeďuje výhradně na tuto problematiku, totiž může vzniknout dojem zcela kauzálního vyústění *de facto* jakýchkoli konceptů, jež se vztahují k prostému zlepšení zdravotního stavu člověka, populační politiky včetně statistiky, pronatalitních opatření apod., v bezvýhradně eugenickou praxi. Taková představa je ale velmi simplicistní a navíc není ani podložena celou řadou dílčích či regionálně vymezených případových studií k dějinám eugeniky a dalších oborů v 19. a 20. století.

Otázkou také je, zda zpětné konstatování „transnacionálních či dokonce globálně komunikovaných představ a konkrétních návrhů“ bylo či mohlo být ve své době tak „přesvědčivé“ relevantní, jak se autorka domnívá. Nejen doposud dostupné srovnávací práce pro dějiny eugeniky, ale i pro dějiny vědy a komunikaci v rámci jednotlivých vědních oborů, resp. šíření a fruktifikaci vědeckých poznatků, zejména v oblasti medicíny, celkem jasně dokládají podmíněnost v jakýchsi širších kulturních a civilizačních okruzích. Tak lze rozlišovat celkem značné rozdíly například mezi anglosaskými zeměmi, střední, severní a jižní Evropou, se specifickým postavením jihoamerických států, Ruskem, Čínou atd. Další rovina je samozřejmě zcela rozdílná politická konstelace či možnosti využití technologického zázemí, finanční kapacity atd.

Konečně nemá-li hlavním přínosem této práce zůstat právě onen extenzivní přehled tu více, tu méně zasutých myšlenek a konceptů z celé řady vědních oborů na téma možné regulace lidského rozmnožování, ale má-li být skutečně předestřena kontinuální linie, táhnoucí se od druhé poloviny 19. století až do současnosti, pak je překvapující, že se autorka ani na jednom místě nevěnuje vzniku moderní genetiky. Její etablování sice spadá až do 20. století, konceptuálně ale byla vystavěna již v 19. století. Skutečnou cézuru v tomto ohledu nepředstavuje rok 1870, nýbrž 1865, kdy Gregor J. Mendel (1822–1884) v Brně veřejně přednesl závěry svých mnohaletých a systematicky prováděných pokusů s rostlinnými hybridy, jež o několik desetiletí později motivují generace dalších vědců nejen k dalším fundamentálním objevům, ale i úvahám o možných společenských a politických konotacích.

Pouze v takovém případě totiž čtenář má či – lépe řečeno – měl by mít možnost docenit případné konsekvence historicky přítomných představ o možnostech biologické modifikace druhu *Homo sapiens* prostřednictvím tzv. back-door eugenics ve 21. století.

Michal Šimůnek
Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha